

Öğr. Gör. Ergün ARDA

Troya Atı Keder, At Başlı Testi Zaferdir.

Troya Önünde Atlar.

Kör bir ozan anlattı bunları,
Atların da ruhu vardı Troya önünde,
Ta Hades'ten duyulurdu kişnemeleri,

...

Sonra Köroğlu kalktı, koştu Kır At'ı.
Her yanında çifte kanat

Bilmez yakını ırağı.

Kendini beğenmiş Tahta At'ı çıkardılar sonra,
Yayıldı ortalığa yanık sedre kokusu.

...

Anlatma bana atları!

Yüreğim kaldırmıyor düşündükçe vurulup
Vurulup yerlerde yattıklarını, anlatma,
Anlatma bana, görmedim Troya savaşını.

...

M.C. Anday

Foto.1: Troya Tahta Atı (Troya Ören Yeri)

Foto.2: At Başlı Testi Heykeli (Çanakkale Cumhuriyet Meydanı)

Yakın zamanda, bir koleksiyonere seramik “at başlı testi”nin ne olduğunun sorulması üzerine, Troya Savaşı’nda hile amaçlı yapılan **tahta at**’ın, “at başlı testi”deki at olduğu söylendi. Peki gerçekte 1700’lerden 1950’li yıllara kadar kullanma seramiği imal eden Çanakkale’li çömlek ustaları, at figürlü ve “at başlı testi”lerde Troya Savaşı’nda hile amaçlı kullanılan tahta atı mı şekillendirler? Tanık olduğum bu konuşmanın ardından bunun doğru olup olmadığı bende soru işareti bıraktı ve geleneksel Çanakkale Seramikleri’nde- neredeyse

19.yy'ın sonlarına kadar imal edilen- bu “at başlı testi”yi üzerine araştırma yaptım. Öncelikle “at başlı testi”yi tanıtıp sonrasında da Troya tahta atı hikayesini paylaşacağım.

At Başlı Testiler ve Çanakkale Seramikleri

Bu alanda önemli çalışmalar yapmış olan Gönül Öney, 1971 yılında Türk Devri Çanakkale Seramikleri kitabıyla ilk kez Çanakkale Seramikleri’ni tanıtmış ve ülkemizde pek ilgi gösterilmeyen bu konuya dikkat çekmiştir. Bu konu oldukça geniş olmasına rağmen, sadece “at başlı testiler” ele alınmıştır. Bu bağlamda önce “at başlı testi”nin biçimsel özelliklerini incelemek gerekir.

Foto.3: At Başlı Testi.

Foto.4: At Başlı Aynalı Testi.

Fotoğraf 3’de görülen örnek Suna-İnan Kıraç Koleksiyonu’ndan alınmıştır. G. Öney’in ifadelerinden yararlanırsak; “testinin ağzı at başı şeklinde, uzun boyunlu, şişman gövdeli, düz kulplu ve yastık tabanlıdır. Testinin ağız kısmında at başı, gemi, kanatları ve ön ayakları yer almaktadır. Kulp atın kuyruğu gibi düşünülmüştür. Boynun etrafında çelenk gibi bir çerçeve ve bunu boyuna birleştiren birer rozet bulunmaktadır. Gövdenin ön kısmında, plaka şeklinde tutturulmuş, üzerinde kabartma olarak yapılmış ay-yıldız ve güneş motifleriyle oluşturulmuş bir Osmanlı arması bulunmaktadır.”

Fotoğraf 4’teki örnekte yine benzer ama farklı bir yorum içeren at başlı testidir. Tek belirgin fark gövdesindeki kuş figürüdür. Başını sol yana çevirmiş, kanatlarını iki yana açmıştır. Kuş figürünün gövdesindeki boşluğa ayna yerleştirilir ve aynalı at başlı testi olarak da isimlendirilirler.

Çanakkale Seramikleri’nde iri gözenekli kırmızı, ender olarak da bej bir kil kullanılmaktadır. Bu bölgede 19. yy. başlarından ortalarına kadar olan süreçte, söz konusu olan “at başlı testi”ler çömlekçi çarkında elle şekillendirilerek imal edilmişlerdir. Bir çok usta kendi üslubu ile farklı biçim ve ölçülerde testiler üretmiştir. Bu üretimlerde genellikle sır üzerine, altın yıldız ve çok renkli boyalar ile yer yer bezemeler yapılmıştır. Burada organik yağlı boyanın

kullanılmasından dolayı formların yüzeylerindeki renklerde, zaman içerisinde pul pul dökülmeler meydana gelmiştir.

“At başlı testi”ler, Çanakkale’nin Ezine ilçesine bağlı Akköy’de üretilmiş olan testilerle kıyaslandığında, aşırı süslenmeleriyle dikkat çekerler. Bu testilerin çeşmeden su taşımak için değil daha çok ev içinde özel günlerde, özel misafirler için kullanıldıklarını düşünülmektedir. İki örnekte gördüğümüz gibi, “at başlı testi”lerde neredeyse hiç boş bir yüzey bırakılmamıştır ve bu Barok sanattaki boş yüzeyleri doldurma kaygısını anımsatmaktadır. Çömlek ustası, formun kendisini daha özel kılma çabasıyla foksiyonel özellikliğinden ziyade bezeme üzerinde durmuştur.

Bugün hala konuşulmakta olan konular arasında Çanakkale Seramikleri’ndeki bazı örneklerin sanat eseri olup olmadığı vardır. Sanat eğitimi almış birisi olarak, geleneksel ve endüstriyel üretim yöntemlerini kullanmış ustaların “sanat yapmak” gibi bir yaklaşımlarının olamadığını söylemek zor değildir. Teknik olarak değerlendirirsem, yine birbirine benzeyen ama her biri elle imal edilmiş, kullanım amaçlı ürünler sanat eseri olamazlar. Bu durum endüstriyel ürünlerin birer tasarım içermediği veya kaygı taşımayacağı anlamına gelmez. Ancak sanat eserini niteleyen özelliklere sahip değildirler. Konumuzla bağlantılı olarak Çanakkale’li çömlek ustaları bir sanatçının veya bir bilim adamının, bilimin temel şartlarından biri olan gözlem yapmak anlayışını kavramışlar ve konularını çevrelerinde gördükleri değerlerden ilham alarak ürünlerini imal etmişlerdir. Yaşadıkları kentin evlerini, denizdeki yelkenlileri-kalyonları, bindikleri atı, yedikleri balığı, deve güreşleri etkinliklerindeki develeri, bir çok canlıyı ve hayvanı şekillendirerek yorumlamışlardır.

19. yy. gezgilerinin seyahat notlarında, Çanakkale Seramikleri için; zevksiz, çirkin ve kaba gibi sıfatlar kullanmışlardır. Ancak, 17.yy.’dan 18.yy. sonuna kadar yapıldıkları kabul edilen, sır altı tekniğinde boyama ile hayvan, kuş, yelken, kalyon, cami v.b. desenlerle bezeli Çanakkale Seramikleri üslup bakımından 19.yy. başlarından ortalarına kadar üretilen seramiklerden daha başarılı kompozisyonlar ortaya koymakta ve kalite olarak da üstünlük göstermektedirler.

Troya Savaşı Tahta At Hilesi

3200 yıl önce Homeros’un anlattığına göre, Troya’lılar ile Akha’lılar arasında 10 yıl süren savaş sonrasında Akhalı’lar yaptıkları büyük bir tahta atı arkalarında bırakıp giderler. Savaşın bittiğini düşünen Troyalı’lar tahta atı içeri almak isterler. Fakat tahta atın kent içine alınmasını istemeyen iki kişi vardır. Troya’lı rahip Laokoon ve Hektor’un kızkardeşi Kassandra. Rahip Laokoon, "*hediye veren Akhalar’dan sakının*" diyerek, Troya’lıları uyarır. Atın hemen ‘yakılması’ ister. Rahibin halkı ikna edeceğini düşünen Poseidon denizden iki yılan göndererek, Laokoon ve iki oğlunu öldürtür. Kassandra ise, Apollon’a verdiği sözü tutmadığı ve aşkına cevap vermediği için Apollon Kassandra’dan geleceği bilme yeteneğini geri almıştır, bu yüzden Kassandra da Troya’lıları tahta atı içeri almamaları için ikna edemez. Söz konusu tahta at içine gizlenen Akhalı’lar kentin kapısından içeri girer ve Troya’lıları gafil avlayarak, kenti ele geçirirler. Tahta at hilesi ile Troya’nın güçlü surlarını geçebilmiş ve kenti yakıp yağmalamışlardır.

Foto.5 Seramik form üzerinde tahta at hilesi kabartması.

Burada tahta bir atın bir savaş hilesi olarak kullanılması, değerler sistemindeki bir çelişkiyi vurgular ve düşündürür. At, bu toprakların tarihinde her zaman vazgeçilmeyen bir değer olmuştur. Primaous'un oğlu Hector'da iyi bir at terbiyecisi ve sürücüsüdür. At, bir savaş aracıdır. Bir binek veya ulaşım aracıdır. O bir tarlada sabana koşulan bir güçtür. O özgürlük simgesidir, o bir kurtarıcıdır. Dolayısı ile tarihten günümüze kadar gelen bu değer içinde Troya'lular sadece at sevgilerinden kaynaklanan bir anlayışla 'hileli davranışa' mağlup olmuşlardır.

“At başlı testi” zaferin kendisidir.

Çanakkaleli çömlek ustalarının “at başlı testiler”de Troya tahta atını yorumladıklarına dair bir yazılı bilgi bulunmamaktadır. Bu konuda Azra Erhat ve A. Kadir ile birlikte İlyada destanından yaptığı çeviriler 1950'lerin sonunda yayınlanabilmiştir. Bu bilgilerin ışığında, Homeros'un anlatmış olduğu Troya Savaşı 1950'lerden sonra çevirisi yapılarak okuyucularına sunulmuş olduğu göz önüne alındığında Çanakkale'li çömlek ustaları Troya tahta atını seramiklerine yorumlamak isteseler bile hikayeyi anlatan Türkçe kitapların 50 yıl daha geç yayınlanmasından dolayı okuma imakına sahip olamamışlardır. Ancak bu mitolojik hikayenin sözel olarak kuşaklar arasındaki yaygınlığına dair bir şey söylemek ne kadar mümkün? bu göz önünde bulundurulmalıdır.

Başka bir yaklaşımla değerlendirirsem; 1915 Çanakkale Savaşları'nda elde edilen zaferlerde Mehmetçiğin ne kadar mertçe dövüştüğünü, yine kendi düşmanları dile getirmiştir. Bu toprakların insanları mertlikleri ile her zaman herkesi kendine hayran bırakmışlardır. Ve şimdi kalkıp bu toprakları 3200 yıl önce Troya Savaşı'nda ve 94 yıl önce Çanakkale Savaşı'nda canlarını vererek savunmuş bu insanların ruhlarını sızlatacak olan 'hileli tahta at hikayesini', seramik ustalarının kendi seramik ürünlerine yansıtacaklarını sanmıyorum. Konuyu gündeme getirmek demek, hile ile mağlup olduğunu ve mağlubiyetini tekrar Akhalı'lar adına haykırmak demek olmaz mı? Bu hileyi yapanların bile, hilesinden çok hoşnut olduğunu veya gurur duyduğunu ahlaki olarak söylemek mümkün değildir.

Tam burada tılsımlı olan şudur, “at başlı testi”ler çömlekçi kili ile şekillendirildikten sonra, yüksek ateşlerde fırınlanarak pişirilir. Troya'lı Rahip Laokoon'un “yakın bu atı” dediği sözü bir vasiyet olarak sanki yerine getiriliyor ve ‘at başlı testiler’ seramik fırınlarında yakılıyor. O ürünler ateşte açan çiçekler gibi güzelleşip, eşsiz örnekler

olarak karşımıza çıkıyor. Zanaatkârının hünerli ellerinde biçimlenen ve ölümsüzleşen “at başlı testiler” bizler için birer armağana dönüşüyor. İşte ödül budur. Bu çömleği ustalarımızın bıraktığı mirastır.

Çanakkaleli çömlek ustalarının seramik ürünlerinde “at figürü” kullanmaları, onların çevrelerinde gördüklerini, doğadan ve canlılardan etkilenecek gözlemci, dışavurumcu bir tavırla yansıtmalarından kaynaklanmıştır. Bu nedenle “at başlı testi”nin Troya’da adı geçen ‘tahta at hilesi’ ile ilgisi bulunmadığı düşünülmektedir.

“At başlı testi” bir değerdir !

Geleneksel Çanakkale seramikleri bugün kamu ve birçok seramik tasarımcısı tarafından daha nitelikli bir anlayışla ve geleneğine uygun olarak üretilmektedir. Geleneksel motiflerden, yerelden yakalanan değerlerle çağdaş yorumlar da yapılmakta, satışa sunulmaktadır. Çanakkale merkezde, iskele meydanında bulunan Truva Seyahat’in bitişiğindeki ‘Şengören Peynircilik’ raflarında “at başlı testileri” görmek mümkündür. Ortalama 10 bin yıllık geçmişi olan seramiği, yolu Çanakkale’ye düşenlerin kalıcı olma özelliği ve niteliği bakımından, bu “at başlı testi”lerden satın alarak kültür mirasına sahip çıkmış olacaklarını ifade etmek gerekir.

İyi yolculuklar dileğiyle.

Foto.6:: At Başlı Testi Örnekleri (Yeniden üretim)

Kaynakça:

ANDAY, M.C., Troya Önünde Atlar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

HOMEROS, İlyada, (Çev. A. Erhat -A. Kadir), Can Yayınları, İstanbul, 1996.

ÖNEY, Gönül, Sadberk Hanım Müzesi, Türk Çini ve Seramikleri, İstanbul, 1991.

www.cs.cmu.edu/.../Places/Turkey/TroyHorse.JPG

[www. faculty.maxwell.syr.edu/.../Sept23/Default.htm](http://www.faculty.maxwell.syr.edu/.../Sept23/Default.htm)

www.msxllabs.org

Öğr. Gör. Ergün ARDA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, GSF. Seramik Bölümü,

“arda100@gmail.com”